

POKRET ZA ISKORJENJIVANJE PSOVANJA U SPLITU DVADESETIH
GODINA XX. STOLJEĆA*Zdravka JELASKA MARIJAN*

Hrvatski institut za povijest, HR-10000 Zagreb, Opatička 10

e-mail: zdravka.jelaska@st.htnet.hr

IZVLEČEK

Avtorica navaja podatke o gibanju, ki je nastalo v Splitu v dvajsetih letih 20. stoletja in katerega cilj je bil izkoreninjenje preklinjanja. To grdo navado so v tem času poskušali zatreti s policijskimi metodami. Posebna pozornost je namenjena razglasu proti preklinjanju iz leta 1923, ko se je akcija pravzaprav začela. Aretacije, opravljene zaradi tega prekrška, so obdelane na osnovi statističnih podatkov o aretacijah, ki so bile v prostornosti splitskega Glavnega oddelka državnega redarstva.

Ključne besede: preklinjanje, civiliziranost, morala, Split

MOVIMENTO PER L'ESTIRPAZIONE DELLA BESTEMMIA NELLA
SPALATO DEGLI ANNI VENTI

SINTESI

L'autrice riporta i dati sul movimento che voleva l'estirpazione della bestemmia e che nacque a Spalato negli anni Venti del secolo scorso. Per eliminare questa pessima abitudine si ricorse all'impiego della polizia. È esaminato qui soprattutto un editto contro la bestemmia del 1923, con il quale la campagna ebbe inizio. Gli arresti effettuati per questo reato sono stati estrapolati dai dati statistici inerenti tutti le carcerazioni eseguite dal Comando di Polizia della città di Spalato.

Parole chiave: bestemmia, civiltà, morale, Spalato

Pokret za iskorjenjivanje psovanja koji je bio proširen u Splitu tijekom dvadesetih godina dvadesetog stoljeća razvio se u okviru nastojanja za uljuđenjem građana, uređenjem grada i okolice. Širenje grada, rast stanovništva i promjene u načinu života nakon I. svjetskog rata zahtijevali su niz zahvata kako bi se udovoljilo zahtjevima novog vremena i podiglo stupanj kvalitete življenja. Osim toga ratno je razdoblje dovelo i do zapuštenosti, te je nakon rata trebalo uložiti ne mali trud u obnavljanje, čišćenje i uređivanje. Najupečatljiviji i najprimjetniji znakovi modernizacije svakako su elektrifikacija, upotreba radioaparata, sve veći broj automobila, zamjenjivanje kočija auto-taxi službom, željezničko povezivanje sa Zagrebom, a preko njega i s europskom mrežom pruga, ali i veći postotak pismenih stanovnika, kao i skraćivanje ženskih frizura i suknji. S tim su znakovima novog vremena ukorak išli i obnova i proširenje vodovodne i kanalizacijske mreže, gradnja novih cesta i nicanje niza zgrada. No, na pomake u svakodnevnom životu stanovnika jednako je tako utjecao i niz javnih akcija kao što su, primjerice, akcije za čišćenje grada i uvođenje Dana čistoće, za iskorjenjivanje navike javnog pljuvanja ili odredbe za uvođenje reda u promet pješaka i vozila. U spletu ovih javnih akcija nastao je i pokret za iskorjenjivanje psovanja.

Na postojanje ovog pokreta upozorio je Anatolij Kudrjavcev, povjesničar književnosti i odličan poznavatelj života međuratnog Splita, u svojoj zbirci eseja o nekadašnjem mediteranskom ugođaju, shvaćanjima, običajima i stilu života (Kudrjavcev, 2001, 118–119). No, sam pokret u literaturi nije posebno obrađivan. Govoreći o uljudnosti navedeni autor bilježi: *Uostalom, u ovim krajevima se još prije svega nekoliko desetljeća prosječan čovjek ponašao izrazito pristojno, tj. uljudno. "Ajde u smokve!" i "Bora ti!" bili su najčešći jezični ispadi u napetijim okolnostima, a psovke su se vrlo rijetko čule na javnim mjestima. U mnogim obiteljima nikad se nije izustila ni jedna nepristojna riječ. "Beštimadur" je zapravo bila nezgodna kvalifikacija kojoj se većina uspješno odupirala, a čak su se i primitivni govornici od verbalne vulgarnosti znali ograđivati poštapalicom "da prostite" ili "da prosti vaš časni obraz". To je, dakako, u dijametralnoj suprotnosti s današnjim govornim grubostima, kad se bez ikakvih skrupula psuje čak i na mjestima i u prigodama gdje bi se trebala očekivati naročita obazrivost.* U daljnjem tekstu autor iznosi: *"Beštimadura je vazda bilo, ali tek na društvenoj margini, a ne u središtu javne pažnje. Postati "jusak" značilo je steći osnovnu društvenu uvažnost. Cilj, dakle, nije bio na sebe skrenuti pažnju nekim incidentnim činom, već urednošću i pristojnošću. A što se tiče propisa oni su bili strogi i pedantni u odnosu na prekršitelje. Godine 1923. u Splitu se, recimo, protiv "psosti", na poticaj "Lige preporoda", organizirala živahna javna akcija, pa su se "protesti" potpisivali u "Knjižari Jurić" i u "Hrvatskoj knjižari". Bilo je i uhićenih psovača čiju verbalnu raspuštenost javnost nije htjela tolerirati.* (Kudrjavcev, 2001, 117–118). Uspoređivati dva vremenska razdoblja, običaje i navike koji ih karakteriziraju nezahvalan je posao. Bez korištenja sjećanja teško je govoriti o

svakodnevi prošlog vremena, a uključivanje sjećanja uvijek donosi problem, jer se osobi koja govori o prošlosti u pravilu čini kako je nekad bilo bolje. Ipak u prilog iznesenom sjećanju, podacima i razmišljanju valja napomenuti kako je kažnjavanje psovača već i sa jednim danom zatvora ili javna podrška pokretu koji se za to zalaže od strane svih političkih stranaka i grupa, kao i javnih osoba uopće, danas nešto što je uistinu teško zamislivo. Već je zbog toga zanimljivo detaljnije razvidjeti o čemu se radilo.

Sredinom mjeseca lipnja godine 1923. udruženje građana Splita pod nazivom *Liga preporoda* izdalo je proglas protiv psovanja. Taj je proglas bio izvješten na raznim javnim mjestima u gradu, u crkvama, te u izlozima mnogih privatnih trgovina. Potpisima su ovaj proglas podržali pokrajinski namjesnik za Dalmaciju dr. Stevan Metličić, gradonačelnik Splita dr. Ivo Tartaglia, komandant grada pukovnik Milan Pavlović, katolička crkvena nadležstva,¹ predstavnici pravoslavne i židovske zajednice, državna i općinska nadležstva i uredi, sudski organi, 17 humanitarnih institucija, 13 novčarskih ustanova, 19 gospodarskih društava, 5 strukovnih komora, 19 uredništava novina i časopisa, 20 prosvjetnih institucija, 6 političkih stranaka, 17 religioznih društava, 14 sportskih društava, te brojna druga udruženja različitog karaktera, kao i brojne javno istaknute osobe (Jadran, 21. VI. 1923, 3). Po dugom popisu potpisnika različitih uvjerenja ovaj je pokret svakako predstavljao svojevrsni kuriozitet, jer malo je što u to vrijeme moglo okupiti predstavnike vlasti i oporbe, uvjerene katolike i ateiste, te zagovornike potpuno suprotnih političkih rješenja kao što su, primjerice, orjunaši i radićevci.

U proglasu je psovka, ili lokalnim govorom rečeno *beštinja*, označena kao *barbarizam*, te izraz kojim se u *blato bacaju najuzvišenije svetinje i bezobzirno se vrijeđaju najnježnji osjećaji sugrađana*, odnosno izraz kojim se *pljuje u obraz javnom čudoređu*. Posebno je se opasnom smatra za *mladi naraštaj koji zadaja otrovom pokvarenosti*. Ističe se kako je psovka u *živoj opreci sa svim vjeroispovijestima, a ne dolikuje ni malo uglađenom bezvjercu*, te kako *interesa ne nosi ni jednoj stranci, ni jednom staležu, nijednom plemenu* čime se na određen način apeliralo na opće jedinstvo u borbi protiv psovke. Osim što je označena kao znak nekulturnog ponašanja i svojevrsni neprijatelj morala, psovka je u istom proglasu uzdignuta i na nivo narodnog neprijatelja. Sam proglas upućen je: *Svim rodoljubima!*, a uz gore navedeno za psovku se kaže kako je to *otrovnica importirana iz tuđine*, te je u skladu s tim proglas zaključen riječima: *Zbacili smo sa sebe jaram tuđinskog ropstva: uništimo još najsramotniji žig tuđinštine i robovanja – ogavnu psovku. Narodni ponos neka složi sve rodoljublje u borbi protiv zajedničke sramote!* Ovo insistiranje na psovcu kao znaku nekakvog stranog utjecaja apsurdno je jer se psovalo na hrvatskom, a ne na kojem drugom jeziku korištenom u ranijem austrougarskom razdoblju. I u samom

¹ Među potpisnicima nema splitskog biskupa, jer novoimenovani biskup Kvirin Klement Bonefačić još nije bio posvećen i još nije stigao u Split.

se proglasu govori o *našem jeziku koji je iznakažen barbarskom psovkom*. No, naglašavanjem rodoljublja, potrebe za vjerskom, nacionalnom (plemenskom) i staleškom slogom oko pitanja psovke vjerojatno se nastojalo uzdići ovaj problem na viši nivo i dati mu što veću težinu. Tekst proglasa u cjelini nalazi se u prilogu članku.

Građani su pozivani da moralno i materijalno pomognu Ligu preporoda svojim pristupom ovom društvu. Pristupiti se moglo kao *član utemeljitelj* darovanjem najmanje 25 dinara ili kao *član zakladatelj* darovanjem najmanje 250 dinara (Jadran, 21. VI. 1923, 3).

Nastojanja za zakonskim kažnjavanjem psovača bilo je i u godinama koje su prethodile ovom proglasu, no tužbe su u pravilu odbacivane kao zakonski neutemeljene. U vrijeme izdavanja proglasa utvrđeno je kako psovače može kazniti kotarsko poglavarstvo na temelju carskog patenta iz 1854. godine (Jadran, 21. VI. 1923, 3). Slijedećih je godina ova akcija dovela do niza hapšenja psovača. Hapšenje za ovaj prijestup bilo je u nadležnosti Glavnog odsjeka državnog redarstva. Broj uhapšenih se tijekom vremena povećavao. Detaljnijom statistikom hapšenja raspolažemo za razdoblje od 1925. do 1927. godine. Ova statistika ukazuje na progresivno povećavanje broja uhapšenih. Godine 1925. radi psovanja su uhapšene 42 osobe, 1926. godine 103 osobe, a 1927. godine 230 osoba (SA, 1927, 187; Radica, 1931, 110). Osoba uhapšena zbog psovanja Boga mogla je biti kažnjena s nekoliko dana zatvora. Kažnjivo je bilo i svako drugo javno nedolično izražavanje. Psovanje Boga bilo je kažnjivo i u vrijeme poklada kada je inače štošta bilo dozvoljeno. Tako je, primjerice, 1926. godine jedna *maškara* osuđena na 3 dana zatvora zbog psovanja Boga (JP, 3. II. 1926, 3).

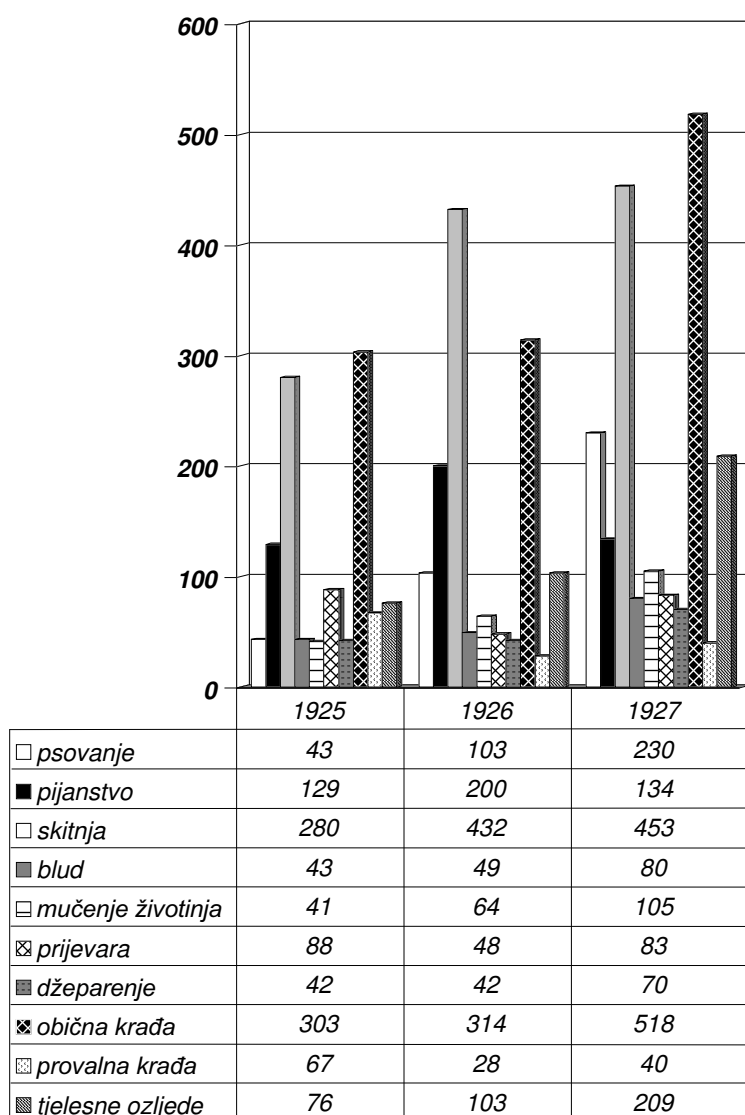
Zanimljivo je usporediti odnos broja osoba uhapšenih radi psovanja s brojem osoba uhapšenih radi drugih prijestupa i zločina koji su bili u nadležnosti Glavnog odsjeka državnog redarstva u Splitu. Godine 1925. broj uhapšenih zbog psovanja (43) daleko je zaostajao za brojem uhapšenih zbog običnih krađa (303), skitnje (280), pijanstva (129), prijevara (88) i tjelesnih ozljeda (76). Manje je zaostajao za brojem uhapšenih zbog ometanja javnog mira (51), a bio je podjednak broju uhapšenih zbog bluda (43) ili tek neznatno veći od broja uhapšenih zbog džeparenja (42), podmetanja požara (41) i mučenja životinja (41). Broj uhapšenih zbog psovanja bio je pak znatno veći od broja uhapšenih zbog prosjačenja (23), pronevjere (18), izazivanja javne sablazni (12), uvrede Veličanstva (4), te niza drugih različitih prekršaja i zločina rjeđe prisutnih u svakodnevnom životu (SA, 1927, 187; Radica, 1931, 110).

Godine 1926. situacija je već bila bitno drugačija. Od broja osoba uhapšenih zbog psovanja (103) znatno je veći bio broj uhapšenih zbog skitnje (432), običnih krađa (314) i pijanstva (200). Te se godine broj osoba uhapšenih zbog psovanja popeo na visoko četvrto mjesto među različitim razlozima hapšenja i izjednačio s brojem uhapšenih zbog nanošenja tjelesnih ozljeda (103), a bio je znatno veći od broja uhapšenih zbog mučenja životinja (64), bluda (49), prijevara (48), džeparenja (42), pro-

valnih krađa (28), prosjačenja (30), paleža (27), ometanja javnog mira (19), uvrede Veličanstva (6), kao i brojnih drugih prijestupa i zločina (SA, 1927, 187; Radica, 1931, 110).

Slijedeće, 1927. godine psovanje je postalo treći među najčešćim razlozima hapšenja (230). Veći je broj osoba bio uhapšen radi običnih krađa (518) i skitnje (453). Psovači su te godine postali češći gosti zatvora od osoba uhapšenih zbog nanošenja tjelesnih ozljeda (209) i pijanaca (134). Svi ostali razlozi hapšenja brojem su uhapšenih osoba bitno zaostajali za prva tri razloga (SA, 1927, 187; Radica, 1931, 110).

Promatrajući onovremene statistike primjetno je kako je tijekom vremena rastao ne samo broj uhapšenih psovača, nego i općenito broj uhapšenih osoba, no psovanje je postupno postalo jedan od najčešćih razloga hapšenja. Ako kao razloge hapšenja ostavimo po strani postupke kojima je direktno nanosena ozljeda ili materijalna šteta nekoj osobi tada je uočljivo kako je psovanje bilo među prijestupima koji su vrlo često dovodili do hapšenja i zatvora. Psovanje doista jest ružna navika, većini ljudi nimalo ugodna za slušanje, no poput skitnje, pijanstva, pa čak i bluda psovanje je prijestup kod kojeg nije bilo očite i stvarne žrtve. Povrijeđeno je u prvom redu bilo javno ćudoređe. Pitanje je, naravno, koliko je učestala bila navika psovanja u stvarnom životu. Ne čini se vjerojatnim da je svaki slučaj psovanja završavao hapšenjem, a brojka od 230 uhapšenih 1927. godine kada je Split imao oko 35000 stanovnika ipak je vrlo visoka. Kako je već istaknuto tada je to bio jedan od najčešćih razloga hapšenja. S druge strane i tvrdnja A. Kudrijavceva kako su se psovke rijetko čule na javnim mjestima, a u mnogim obiteljima nikad nije izgovorena ni jedna nepristojna riječ ukazuje na to da ta navika i nije bila toliko raširena koliko bi se na prvi pogled činilo, barem ne u svim društvenim skupinama. U svakom slučaju, opća javna podrška proglašenju iz 1923. godine jasno pokazuje u kojoj je mjeri postojala opća suglasnost o potrebi suzbijanja ove navike, ali potreba da se nastupi vrlo oštrim mjerama isto tako jasno pokazuje kako se radi o prilično raširenoj navici.

Grafički prikaz: Broj osoba uhapšenih zbog psovanja u odnosu na druge češće razloge hapšenja u razdoblju 1925–1927.

Graph: Number of Arrested for Swearing in Relation to Other More Frequent Reasons for Arrest in 1925-1927.

PRILOG

Tekst proglasa protiv psovanja objavljenog i javno izvještenog 15 lipnja 1923. (tekst preuzet iz lista Jadran od 21. VI. 1923, 3).

S v i m r o d o l j u b i m a !

Divnim darovima i sjajnim vrlinama obdarilo je nebo naš narod. Nego ljepotu njegova značaja kalja po koja mana, a među njima je najodurnija i najopćenitija:

PSOVKA

Psovkom se u blato bacaju najuzvišenije svetinje i bezobzirno se vrijeđaju najnježniji osjećaji sugrađana. Psovka pljuje u obraz javnom čudoređu; naročito mladi naraštaj zadaja otrovom pokvarenosti, a svakom višem ugledu potkapa podlogu.

Psovka je u živoj opreci sa svim vjeroispovijestima, a ne dolikuje ni malo uglađenom bezvjercu; interesa ne nosi ni jednoj stranci, nijednom staležu, nijednom plemenu.

Našem blaglasnom jeziku radi njegove snage i nježnosti daju prvenstvo među slavenskim jezicima; ali jedini je među svim slavenskim iznakažen barbarskom psovkom.

Da, psovka je barbarizam, otrovnica importirana iz tuđine. Zbacili smo sa sebe jaram tuđinskog ropstva; uništimo još najsramotniji žig tuđinštine i robovanja – ogavnu psovku. Narodni ponos neka složi sve rodoljube u borbi protiv zajedničke sramote!

S p l i t, dne 15. juna 1923.

MOVEMENT TO ERADICATE CURSING IN THE TOWN
OF SPLIT IN THE 1920s

Zdravka JELASKA MARIJAN

Croatian Institute of History, HR-10000 Zagreb, Opatička 10

e-mail: zdravka.jelaska@st.htnet.hr

SUMMARY

The author presents data on the movement, which began in the town of Split during the 1920s and whose only objective was to eradicate swearing and cursing. A special attention is given to the anti-swearing decree issued in 1923, when the entire action actually started. The decree was given a firm support by numerous inhabitants of various political and religious orientations. The decree stated that swearword is not only a public enemy but an enemy of the nation as well. In the ensuing years, the action led to a series of arrests, and the number of arrests gradually increased. In 1925, for example, 42 people were arrested on the grounds of swearing, and no less than 230 people in 1927. People cursing God could be sentenced to several days' imprisonment.

Key words: cursing, civility, morality, Split

IZVORI I LITERATURA

Jadran (1919–1929): Jadran. Polutjedni list. Split.

JP (1925–1930): Jadranska pošta. Dnevni list. Split.

Kudrjavcev, A. (2001): U potrazi za izgubljenim Mediteranom. Split, Knjigotisak.

Radica, B. (1931): Novi Split. Monografija grada Splita od 1918–1930 godine. Split, B. Radica.

SA (1927): Splitski almanah za godinu 1925–26. Split, izdanje splitske općine.